

Kamila Hildebrand
Uniwersytet Warszawski

Literacka busola Zatoki Perskiej: kuwejckie spojrzenie i aspiracje na przykładzie działalności i twórczości Abd al-Aziza Su'ud al-Babtajna

Abstrakt

Na politycznej mapie Bliskiego Wschodu od lat obserwuje się wysiłki Kuwejtu mające doprowadzić do przyjęcia roli lidera i uznania go za centrum kulturowe regionu. Referat podejmuje próbę przedstawienia założeń współczesnej polityki kulturalnej Kuwejtu na przykładzie sylwetki poety, biznesmana i filantropa Abd al-Aziza Su'ud al-Babtajna. Kreśląc profil reprezentanta świata literatury państwa Zatoki Perskiej, odwołano się także do twórczości poetyckiej Al-Babtajna, przytaczając wybrane wiersze. Celem zastosowania metodologii opisowo-analitycznej jest odpowiedź na pytania: jak swoją rolę w krzewieniu literatury, a zwłaszcza poezji, postrzegają Kuwejtczyzy? Z czego wynikają literackie aspiracje mieszkańców tego kraju? Czy w najbliższych latach Kuwejt utrzyma swą literacką renomę?

Słowa kluczowe: Kuwejt, poezja, dyplomacja kulturalna, Al-Babtajn

Abstract

On the political map of the Middle East, Kuwait has been working for years to position itself as a leader and to become a cultural center of the region. The paper reveals the assumptions of Kuwait's cultural policy on the example of the poet, businessman and philanthropist Abd Al-Aziz Su'ud Al-Bābtāin. While drawing the profile of a representative of the world of literature in the Persian Gulf state, some of Al-Bābtāin's poems are also referred to. The purpose of using the descriptive-analytical methodology is to answer the following questions: how do Kuwaitis perceive their role in promoting literature, especially poetry? Where do their literary aspirations come from? Will Kuwait maintain its literary reputation over the years?

Keywords: Kuwait, poetry, cultural diplomacy, Al-Bābtāin

Kulturowy tygiel

W kręgach intelektualnych współczesnego państwa Kuwejt panuje przekonanie, że specyfika dzisiejszych czasów, w tym przede wszystkim nastawienie na konsumpcjonizm, doprowadziły do „kryzysu kultury”¹.

¹ A. al-Dżasmi, *Hal as-sakafa fi-l-kuwajt*, Kuwejt 2020, s. 1.

Rewolucja ekonomiczna związana z odkryciem i eksploatacją złóż ropy naftowej przyczyniła się do wykształcenia postawy – jak twierdzi Abd Allah al-Dżasmi – „nihilizmu ducha postępowości”².

W kontrze jawi się stanowisko państw należących do Rady Współpracy Państw Zatoki Perskiej (GCC) w kwestii promocji kultury. Członkowie organizacji prezentują, bardziej czy mniej jawnie, swoją opinię dotyczącą pozycji Kuwejtu w odniesieniu do kultury właśnie³. Jak twierdzi Adil Fahad al-Masz'al, państwa członkowskie GCC, chcąc ustanawiać w swych krajach instytucje kultury wszelakiego typu, korzystały niejednokrotnie z doświadczeń Kuwejtu⁴. Nasuwa się naturalne pytanie, cóż takiego wyróżnia pod względem kulturalnym Kuwejt spośród pozostałych państw regionu? Otóż, jak podaje dalej Al-Masz'al:

Kulturalna i artystyczna pozycja Kuwejtu nie pojawiła się znikąd. Jest ona wynikiem zachowań kulturowych i społecznych, które demonstrował naród kuwejcki jeszcze przed odkryciem ropy w tym kraju, inwestując w edukację i biblioteki. Wcześniej ludność Kuwejtu opanowała morze i docierała swymi łodziami do wielu krajów Azji i Afryki. Stąd też wzięło się głębokie poznanie kultur Indii czy Zanzibaru, odkrycie kultury Persów czy Turków, a nawet Anglików. Dokonywało się to na przełomie trzech wieków⁵.

Jak twierdzi kuwejcki pisarz Abd al-Aziz as-Sarija, od powstania Kuwejtu (tj. roku 1613⁶) poznawał on świat za pomocą dwu dróg – poprzez ląd oraz morze. Owo poznawanie drogą lądową zaowocowało osiągnięciami w dziedzinie techniki czy intelektu. Z kolei obcowanie z morzem umożliwiło mieszkańcom tego regionu kontakt ze wschodnimi ośrodkami miejskimi i ich zdywersyfikowaną kulturą⁷, w tym również ze słynnymi arabskimi miastami, takimi jak Basra, region Al-Hasa w Arabii Saudyjskiej, czy też wioskami Nadżdżu⁸. Większość ludności miejskiej samego Kuwejtu wywodzi się przecież z tych regionów. Z kolei biorąc pod uwagę słowa węgierskiego językoznawcy, Zoltána Kövecsesa: „konstatowanie cudzych pojęć jest podstawowym działa-

² Zdaniem autora, przejawia się on rozumieniem postępu w kategoriach materializmu i utilitaryzmu. *Ibidem*.

³ F. al-Masz'al, *Makana al-kuwajt as-sakafija*, Kuwejt 2020, s. 1.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ K. al-Wakajan, *As-sakafa fi-l-kuwajt*, Kuwejt 2007, s. 13.

⁷ A.F. al-Masz'al, *Dawr al-kuwajt as-sakafij wa-t-tanwirij... imtadd ila-adżjal 'ad-da*, Kuwejt 2020, s. 1.

⁸ *Ibidem*.

niem kulturowym”⁹, zauważyć można pewną korelację, która zachodzi między położeniem geograficznym oraz kontaktami, m.in. handlowymi, Kuwejtu a próbą podtrzymywania jego znaczenia jako ważnego ośrodka kultury.

Oczywiście, na rozwój i cywilizacyjny postęp państwa mają wpływ nie tylko podróże i otwarte umysły jego obywateli, ale często również działania lidera – władcy. Jak mówi we wstępie¹⁰ do książki poświęconej historii Kuwejtu Su’ad as-Sabah, żona szejka Abd Allaha Mubarak (zm. 1991 roku w Londynie)¹¹, nazwanego przez Kuwejtczyków „Sokołem Zatoki”:

Kompas szejka Mubarak zawsze wskazywał drogę do niepodległości i politycznej niezależności Kuwejtu, ale również do powiększenia jego bogactwa i handlu, a także wprowadzenia nowoczesnego stylu życia do tego małego kraju¹².

Kultura od początku wyodrębnienia się państwowości Kuwejtu stanowiła jeden z kluczowych filarów, na których opierała się wizja państwa.

Abd al-Aziz Su’ud al-Babtain wydaje się postacią reprezentatywną w odniesieniu do tradycji kulturalno-literackich w tym kraju. Celem artykułu jest przyjrzenie się kulturowej roli Kuwejtu w regionie m.in. przez pryzmat językoznawstwa kognitywnego. Oczywiście należy wziąć pod uwagę wiele czynników. Kluczowym elementem jest *ucieleśnione doświadczenie* (w uproszczonym rozumieniu wpływ warunków historycznych, biologicznych i środowiskowych na daną społeczność)¹³, które manifestuje się tu i teraz. Dlatego też warto przyjrzeć się – na potrzeby niniejszego artykułu w sposób bardzo skondensowany – mentalności beduińskiej. Zaprezentowana ona zostanie na przykładzie fragmentów wierszy w dalszej części.

Chociaż Arabowie są od zawsze związani z pustynią, to jednak wielu beduinów, członków tradycyjnych plemion Półwyspu Arabskiego, wiodło podwójne życie w zależności od sezonu. Kuwejtczycy rozdarci byli między morzem (ich głównym zajęciem był połów ryb czy pereł)

⁹ Z. Kövecses, *Język, umysł, kultura. Praktyczne wprowadzenie*, Warszawa 2011, s. 87.

¹⁰ S. as-Sabah, *Mubarak Al Sabah, the Foundation of Kuwait*, London 2014, s. 12.

¹¹ Najmłodszy syn założyciela Kuwejtu, szejka Mubarak Wielkiego. Był gubernatorem Kuwait City. W latach 50. i 60. XX wieku *de facto* rządził Kuwejtem ze względu na chorobę władcy, szejka Abd Allaha as-Salima.

¹² S. as-Sabah, *Abdullah Mubarak Al Sabah, the Transformation of Kuwait*, London 2015, s. 132.

¹³ G. Lakoff, M. Johnson, *Metafory w naszym życiu*, Warszawa 2010, s. 8–9.

a łądem. Inspirował ich nowoczesny wówczas Irak¹⁴. Mam tu na myśli okres transformacji Kuwejtu, który rozpoczął się od podpisania koncesji na wydobycie ropy naftowej z późniejszym British Petroleum w 1934 roku. Jak twierdzi znany badacz beduinów, Jibrail S. Jabbur:

Tradycyjne życie Arabów ma mocne korzenie w nomadyzmie; nawet dzisiaj arabska mentalność życia osiadłego jest ściśle związana z tą beduińską... Arab nie zna siebie, ani nie rozumie swoich przyrodzonych cech, ani potencjału do zmian, który w nim drzemie, jeśli nie zdaje sobie sprawy, że sposób, w jaki żyje, ma swoje korzenie w pustyni¹⁵.

Beduińskie plemiona miały swojego szejka¹⁶, co rzutuje na współczesny system patriarchalny. Znaczący badacz kultury beduińskiej, Harold R.P. Dickson¹⁷, któremu dane było poznać nieoczywiste, a nawet ukryte aspekty kultury beduińskiej¹⁸, o beduińskim liderze mówił np. tak:

W czasie pokoju szejka zobowiązany jest dosłownie udowodnić, że jest „ojcem swych ludzi” [...] ponad wszystko nie może być skąpy, jego dom musi pozostawać otwarty¹⁹.

Jak w przedmowie do swojej książki z 2014 roku stwierdziła Su'ad as-Sabah: „jakość przywództwa czyni różnicę”²⁰. Pisząc te słowa, miała na myśli szejka Abd Allaha Mubarak as-Sabaha, który rządził Kuwejtem w momencie odkrycia złóż ropy naftowej. Jednak, jak sądzi Su'ad as-Sabah dalej, rola lidera ma znaczenie szczególnie w czasach przemian. Jak stwierdził Platon w swoim *opus magnum Państwo*: „tam, gdzie demokracja, tam wkrótce tyrania”. Wypowiedź tę zapewne można poddawać pewnego rodzaju stopniowaniu. Poziom demokratyzacji w Kuwejcie uznawany jest za jeden z najwyższych we wszystkich państwach arabskich²¹. Teza ta była w ostatnich latach często podnoszona

¹⁴ S. as-Sabah, *Abdullah Mubarak Al Sabah, the Transformation of Kuwait*, London 2015, s. 5.

¹⁵ H.R.P. Dickson, *The Arab of the Desert: A glimpse into Badawin Life in Kuwait and Saudi Arabia*, London 1972, s. 20.

¹⁶ Zob. K. Panek, *Wprowadzenie do poezji nabaŕi: Zrozumieć współczesnego Emiratycka*, Warszawa 2020, s. 80.

¹⁷ Zdaniem S. as-Sabah, to najlepszy zachodni pisarz podejmujący tematykę Kuwejtu.

¹⁸ S. as-Sabah, *Abdullah Mubarak...*, s. 6.

¹⁹ H.R.P. Dickson, *op. cit.*, s. 27.

²⁰ S. as-Sabah, *Mubarak Al Sabah...*, s. 11.

²¹ Wskaźnik demokratyzacji Economist Intelligence Unit w Kuwejcie w 2019 roku wyniósł 3,93 (dla porównania: Arabia Saudyjska 1,93, ZEA 2,76, Egipt 3,06, średnia światowa to 5,44), <https://www.economist.com/graphic-detail/2020/01/22/global-democracy-has-another-bad-year>, data odczytu 7 stycznia 2021.

w kontekście głośnych protestów i manifestacji (co nie należy do częstych praktyk w konserwatywnych arabskich krajach Zatoki Perskiej) spowodowanych cenzurą pewnych pozycji książkowych²². Z drugiej strony, jak twierdzi Al-Masz'al:

Demokracja zabezpieczyła literacki i kulturalny produkt przed oficjalną ingerencją [...] a rozwój kulturalny Kuwejtu nieprzerwanie trwał bez względu na motywy polityczne, jak również obawy społeczne nie były w stanie go zatrzymać²³.

Zmarły niedawno emir Kuwejtu, Sabah al-Ahmad as-Sabah, podejmował wysiłki, które miały na celu uczynienie z tego kraju centrum kultury Bliskiego Wschodu. Zwany był przez Arabów „arabskim dziekanem dyplomacji”²⁴.

Mając na uwadze powyższe, nie powinien dziwić fakt, że wszystkie najważniejsze dziedziny kultury Kuwejtu od powstania tego kraju rozwijają się. Zarówno twórczość teatralna²⁵, jak i prozatorska i poetycka stanowią papierek lakmusowy zmieniającej się sytuacji społeczno-polityczno-gospodarczej danego regionu. Idealnie oddał to Stefan Żółkiewski, mówiąc, że „racja bytu wieku różnych poetyk polega na tym, że służą one wyrażeniu właśnie różnego rodzaju stosunku człowieka do rzeczywistości”²⁶. Niniejszy artykuł skupia się jednak przede wszystkim na aspekcie literackim, w tym zwłaszcza poetyckim, który można uznać za flagowy element współczesnej kultury Kuwejtu. Stanowi on delikatne, acz nader efektywne narzędzie kształtujące współczesną politykę. W dalszej części zostanie wyjaśnione, dlaczego tak się dzieje.

²² Przykładem protestów przeciw cenzurze literatury było zorganizowanie „Cmentarza Książ Zakazanych” w 2018 roku. Zgodnie z danymi Ministerstwa Informacji, w ciągu ostatnich pięciu lat, cenzurą objęto 4000 pozycji literackich, w tym np. *Dzwonika z Notre Dame* V. Hugo czy *Dzieci naszej dzielnicy* N. Mahfuza, <https://www.euronews.com/2018/11/28/kuwaiti-artist-creates-graveyard-for-books-to-protest-government-s-literature-ban>, data odczytu 7 stycznia 2021.

²³ A.F. al-Masz'al, *Al-wadżh as-sakafij wa-l-adabi al-kuwajti*, Kuwejt 2018, s. 2.

²⁴ J. Gambrell, A. Schreck, *Kuwait ruler, longtime diplomat Sheikh Sabah, dies at age 91*, https://apnews.com/article/virus-outbreak-television-united-arab-emirates-health-media-a5788329cdc052b99f79b6ee4fe17cf9?utm_source=Twitter&utm_medium=AP&utm_campaign=SocialFlow, data odczytu 5 stycznia 2021.

²⁵ Por. S. Gadomski, *Szekspir w adaptacjach Sulajmana Al-Bassama*, Kraków 2012 oraz *Teatr i dramat w Zjednoczonych Emiratach Arabskich*, Kraków 2011.

²⁶ S. Żółkiewski, *Perspektywy literatury*, Warszawa 1960, s. 268.

Polityka kulturalna

Kreowanie polityki kulturalnej jest jednym z narzędzi kontroli społecznej. Abd ar-Rahman al-Babtajn²⁷ przypomina o powinności rozwijania zdobyczy kultury i odpowiednim jej kształtowaniu, uważając, iż należy podtrzymywać kulturę jako integralną część budującą cywilizację.

W Kuwejcie organizowane są trzecie co do wielkości w świecie arabskim targi książki (po Kairze i Bejrucie). Wspomnieć warto o Dziecięcym Festiwalu Su'ad as-Sabah na rzecz rozkwitu poezji arabskiej, którego pierwsza edycja odbyła się w 2006 roku. S. as-Sabah zaznaczała niejednokrotnie, że na dorosłych Kuwejtczykach spoczywa duża odpowiedzialność za kulturę arabską, język arabski i za dzieci²⁸. Celem festiwalu jest wzmacnianie świadomości języka arabskiego i zachowywanie klasycznej postaci tegoż, a także rozbudzanie ciekawości literackiej wśród najmłodszych Kuwejtczyków²⁹.

W realizowaniu polityki kulturalnej nieoceniona jest rola Fundacji Babtajna, Kuwejckiej Organizacji na rzecz Rozwoju Naukowego³⁰, Stowarzyszenia Literatów i Kultury w Kuwejcie, jak również Narodowej Rady ds. Kultury, Sztuki i Piśmiennictwa³¹. Celem Narodowej Rady jest praca nad rozwojem i wzbogacaniem twórczości intelektualnej, a także kreowanie odpowiedniego środowiska dla twórczości artystycznej. Poza tym Rada zajmuje się nawiązywaniem i podtrzymywaniem relacji z arabskimi zagranicznymi organizacjami kulturalnymi. Wydaje szereg publikacji: magazyn „Al-‘Arabi”, serię „Świat myśli”, „Kultura globalna” i inne. Warto wspomnieć, że magazyn literacko-kulturalny „Al-Bajan” wydawany jest od 1966 roku. Publikacje te przyczyniły się do rozwoju kultury w Kuwejcie i świecie arabskim, a ciągłość ich wydawania sprawia, że Kuwejt zajmuje ważne miejsce w podtrzymywaniu kultury regionu.

Kluczowym propagatorem kultury w Kuwejcie jest Fundacja Babtajna, a jej założyciel i prezes, Abd al-Aziz Su'ud Al-Babtajn jest wybitnym mecenasem kultury, nie tylko kuwejckiej, ale arabskiej *sensu largo*. Zanim przedstawiona zostanie sylwetka Al-Babtajna i jego zawodowe aktywności, warto przyjrzeć się pozycji literatury w Kuwejcie.

²⁷ Abd ar-Rahman Chalid al-Babtajn (ur. 1978) – od 2013 roku Sekretarz Generalny Fundacji Abd al-Aziza Su'ud al-Babtajna.

²⁸ S. as-Sabah, *Mahradzan asz-szi'r al-ara'bi l-il-atfal*, Kuwejt 2017, s. 6.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Ar. *Muwassasat al-kuwajt li-l-takaddum al-'ilmi*.

³¹ Odpowiednik polskiego Ministerstwa Kultury.

Literatura w Kuwejcie

Kondycja twórczości literackiej w Kuwejcie jest częścią owej kondycji we wszystkich krajach arabskich. Uważa się, że ruch literacki w Kuwejcie rozpoczął się za panowania szejka Mubaraka as-Sabaha³². W przypadku twórczości prozatorskiej, zasadniczo wyróżnia się jej sześć etapów: pierwszy etap rozpoczyna się wraz z publikacją w gazecie kuwejckiej opowieści *Munira* pióra Chalida al-Faradża w 1929 roku. Fabuła opowieści osadzona jest w społecznych realiach ówczesnego ruchu reformatorskiego i „oświeceniowego”, który propagował naukę, a odrzucał fikcję. Wiele uwagi poświęcał sytuacji kobiety w rzeczywistości arabskiej. Podobnie było (i jest – o czym później) w przypadku poezji. Drugi etap przypada na lata 40. i 50. XX wieku i nazywany jest „etapem pionierów”. Warto nadmienić, że styl pisarski panujący w tym czasie oscylował pomiędzy realizmem a romansem z jednoczesną tendencją edukatorską. Trzeci etap to lata 60. ubiegłego wieku. Uważa się je za okres ugruntowania się świadomej twórczości prozatorskiej w tym kraju. Lata 70., czyli czwarty etap, to twórczość nastawiona przede wszystkim na kwestie społeczne, w tym rolę kobiety jako ważnego podmiotu w tworzeniu nowoczesnego państwa. Etap piąty przypada na końcówkę lat 80. i początek 90. Charakteryzuje się on już znaczną popularnością twórczości prozatorskiej w całym kraju. Do czołowych jej reprezentantów należą Hamad ar-Radżib czy Naser az-Zufajri. Etap szósty to początek XXI wieku, czyli okres charakteryzujący się całkowitą niezależnością – zdaniem A.F. al-Masz’ala.

W przypadku poezji zasadniczo wyróżnia się jej dwa rodzaje, ze względu na dwie kluczowe cechy: poezja ludowa pisana w dialekcie oraz poezja tworzona w arabskim języku literackim³³. Poezja ludowa dzieli się z kolei na dwie kategorie: poezja nabati (beduińska)³⁴ oraz poezja ludności miejskiej. Za pierwszego kuwejckiego poetę, a tym samym pioniera ruchu poetyckiego w tym kraju, uznaje się Abd al-Dżalila at-Tabatiba’iego³⁵. Jak zaznacza Barbara Michalak-Pikulska, akt irańskiej agresji na Kuwejt wpłynął znacząco na twórczość literacką w tym kraju³⁶. Wydarzenia historyczne rzutowały na nastroje społeczne.

³² A.F. al-Masz’al, *Al-wadżh as-sakafij*..., s. 6.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Zob. K. Panek, *Wprowadzenie do poezji*..., s. 12.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ B. Michalak-Pikulska, *Pisarze kuwejccy wobec agresji irańskiej na Kuwejt*, [w:] *Kuwejt, historia i współczesność*, red. K. Górak-Sosnowska, I. Szybińska, Warszawa 2005, s. 103–111.

Te z kolei wpływały na rodzaje literackie, które w danym momencie cieszyły się popularnością wśród twórców. Przykładem tego są słowa Su'ad as-Sabah, która mówi, że „poezja pozwala, by ujście znalazł w niej ogień, który trawi ją po inwazji Iraku na Kuwejt”³⁷. Poezja opisuje historię i jej trudne momenty. Warto przytoczyć tu komentarz laureatki Nagrody Nobla w dziedzinie literatury, Olgi Tokarczuk, która uważa, że: „literatura to jedyny sposób, by mówić o historii w głębszy sposób”³⁸. S. as-Sabah jest zdania, że nikt nie opisywał Iraku tak jak ona (As-Sabah), gdy opiewała wody Tygrysu i Eufratu lub gdy porównywała Irak do arabskich skrzydeł chroniących pobliskie kraje³⁹. Z drugiej strony, wspomina, jak iracki najeźdźca ogłosił w prasie, że zamierza pozabawić kuwejckie dzieci mleka i z trudem próbowała przypomnieć sobie podobne okrucieństwo u innych dyktatorów, jakich wydała historia, jednak – nadaremnie. Mówi, że zbrodni na dzieciach się nie zapomina.

Kuwejt także wspólnie promuje twórczość kobiet. S. as-Sabah, wykształcona na zachodnich uniwersytetach, laureatka z 2006 roku nagrody Fundacji Abd al-Aziza Su'ud Al-Babtajna⁴⁰, odbierając nagrodę, wypowiedziała znamienne słowa:

Kultura ma tę moc, że może być mostem a nie barierą, że może budować to, co zniszczyła polityka i broń. Polityka zdeformowała twarz człowieczeństwa, a kreatywność upiększyła ją poprzez najśłodsze wiersze, obrazy, sztuki i symfonie⁴¹.

Wezwała wówczas polityków do „stołu myśli, rozumu i sumienia celem zbudowania dla naszych dzieci i wnuków świata wypełnionego pokojem”⁴². Dziękowała również Abd al-Azizowi i jego fundacji za „wzmocnienie dialogu umysłów i słów”⁴³. Pokrywa się to z opisem charakterologicznym społeczeństwa Kuwejtu przedstawianym przez Al-Masz'ala, który twierdzi, że:

Natura społeczeństwa Kuwejtu i jego władców na przestrzeni wieków jasno pokazują, że zawsze istniała zasada otwartego dialogu między stronami [...] a mieszkańcy regionu są zawsze otwarci i chętni, by wysłuchać opinii drugiego⁴⁴.

³⁷ S. as-Sabah, *Hal tasmahun li an-uhibb watani*, Kuwejt 2016, s. 9.

³⁸ O. Tokarczuk, spotkanie z czytelnikami w Narodowym Forum Muzyki, Wrocław 19 października 2019 roku.

³⁹ S. as-Sabah, *Hal tasmahun...*, s. 7.

⁴⁰ A.A. Mahna, *Tamarrud imra chalidzija, qira nakdija fi-sz'ir S. as-Sabah*, Kuwejt 2015, s. 3.

⁴¹ S. as-Sabah, *Mahradzan asz-szi'r...*, s. 9.

⁴² A.A. Mahna, *Tamarrud imra...*, s. 4.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ A.F. al-Masz'al, *Al-wadzh as-sakafij...*, s. 3.

Abd al-Aziz Su'ud al-Babtajn jest przykładem wyjątkowego lidera w trudnych czasach. Jego wyróżniająca się aktywność na polu literackim wiąże się z aktywnością publiczną, w tym polityczną, co stanowi obiecujące pole do interpretacji dla europejskich orientalistów. Tym bardziej że w omawianym kręgu kulturowym nie jest to postawa odosobniona⁴⁵.

Abd al-Aziz Su'ud al-Babtajn

Część ta w syntetycznym ujęciu prezentuje profil Al-Babtajna, a także poddaje analizie fragment jego twórczości poetyckiej. Abd al-Aziz Su'ud al-Babtajn (ur. 1936 roku) jest wybitnym i rozpoznawalnym w krajach arabskich poetą, filantropem i przedsiębiorcą. W 1995 roku wydał pierwszy tomik poezji *Sekrety pustyni*. W 2004 roku ukazał się jego tomik *Podróżujący po pustkowiu*, a w 2018 roku kolejny pt. *Pieśni pochlebcy*. Pozostaje aktywnym członkiem wielu stowarzyszeń kulturalnych, m.in. Stowarzyszenia Pisarzy Kuwejskich oraz Akademii Języka Arabskiego w Damaszku. Zasiada również w radzie nadzorczej Fundacji Myśli Arabskiej i jest jednym z jej założycieli. Zainicjował i sfinansował liczne projekty, wśród nich „Stypendium szkolnictwa wyższego Abd al-Aziza Su'ud al-Babtajna”, przyznające stypendia studentom z muzulmańskich państw Azji (100 stypendiów naukowych rocznie) oraz studentom z wielu innych państw świata. W 2004 roku założył Centrum Tłumaczeniowe, którego celem jest propagowanie języka arabskiego we współpracy z UNESCO w Paryżu. Wielokrotnie przyznawano mu tytuł doktora honoris causa, m.in. uhonorował go Bakijski Uniwersytet Państwowy (Azerbejdżan), Uniwersytet Jarmuk (Jordania), Uniwersytet w Stirling (Szkocja) oraz wiele innych. Został odznaczony wieloma orderami i medalami za zasługi w dziedzinie kultury arabskiej, m.in. „Orderem Niepodległości” nadanym mu przez króla Jordanii oraz Narodową Nagrodą Wdzięczności nadaną mu przez kuwejską Radę na rzecz Kultury, Sztuki i Piśmiennictwa.

Z bardziej bieżących aktywności można wspomnieć o wywiadzie, którego udzielił dla swojej fundacji⁴⁶. Abd al-Aziz wspomina w nim zmarłego niedawno emira Sabaha IV al-Ahmada al-Dżabira al-Muba-

⁴⁵ Więcej na temat literackiego dziedzictwa wykorzystywanego w polityce kulturalnej na przykładzie Zjednoczonych Emiratów Arabskich zob. K. Panek, *Wprowadzenie do poezji...*, s. 106.

⁴⁶ *Fidiu (masira chalida) wa-saiki ma asz-szair Abd al-Aziz Su'ud al-Babtajn*, Babtain Library (Instagram), 17.10.2010, <https://www.instagram.com/tv/CGcDBT6og-Dc/?igshid=11yfpiypnlci7>, data odczytu 7 stycznia 2021.

raka as-Sabaha i jego zasługi na rzecz rozwoju kultury, a w szczególności wysiłki dotyczące utworzenia Centralnej Biblioteki Arabskiej Poezji im. Al-Babtajna (Al-Babtain Central Library for Arabic Poetry).

Il. 1. Biblioteka Poezji Arabskiej Al-Babtajna w Kuwejcie (Al-Babtain Central Library for Arabic Poetry) (foto: K. Hildebrand)

W wywiadzie zapewnił jednocześnie, że kierowana przez niego fundacja nie zaprzestanie działalności kulturalnej. Tego samego dnia opublikowano kolejny wywiad, gdzie zapowiada wydanie dwóch książek (jedna to wiersze o zmarłym emirze, a druga wspomnienia i świadectwa osób związanych z emirem⁴⁷).

⁴⁷ *Fidiu (masira chalida) wa-saiki ma asz-szair Abd al-Aziz Su'ud al-Babtajn*, Babtain Library (Instagram), 17.10.2020, <https://www.instagram.com/tv/CGcGQucoB-9m/?igshid=10cy6f9gxxk2t5>, data odczytu 7 stycznia 2021.

Fundacja Nagrody Babtajna za Twórczość Poetycką od 2007 roku co roku organizuje wiosenny festiwal poezji arabskiej. Odbywa się on zazwyczaj w marcu, co nierzadko zbiega się ze Światowym Dniem Poezji⁴⁸ (21 marca). Jest to przejaw dążenia do osiągnięcia celu, którym jest podtrzymywanie kultury jako integralnej części budowania cywilizacji⁴⁹. Wydarzenie ma miejsce w sali wykładowej Biblioteki Babtajna. Sekretarz Generalny Fundacji, Abd ar-Rahman Chalid al-Babtajn dba o to, by w wydarzeniu brali udział arabscy poeci różnych pokoleń, reprezentanci różnych trendów i nurtów poetyckich. Festiwalowi towarzyszą seminaria literackie, w których udział biorą specjaliści z dziedziny krytyki literatury. Przy okazji wydarzenia, każdorazowo publikowane są nowe książki. Jak twierdzi Abd ar-Rahman al-Babtajn, celem organizacji wiosennego festiwalu poezji jest

podkreślenie jej roli jako prężnie działającego, aktywnego instrumentu służącego do zarażenia społeczeństwa pasją w podziwianiu poetyckiej kreatywności, a także podkreślenie roli językoznawstwa w promowaniu języka arabskiego wśród pokoleń⁵⁰.

Jak zaznacza, jest to jedna z najważniejszych ambicji Prezydenta Fundacji, Abd al-Aziza Su'ud al-Babtajna. Jednym z przejawów realizowania tej ambicji jest wydarzenie z początku 2020 roku. W styczniu bowiem Fundacja wydała swój trzeci słownik poezji. Na łamach 10 tomów prezentuje sylwetki około 10 tysięcy poetów okresu 1258–1800. Dwa pozostałe wydania słownika poświęcone są epoce współczesnej, w tym XIX i XX wiekowi.

W obliczu panującej obecnie na świecie pandemii, Abd al-Aziz Su'ud al-Babtajn wykorzystuje swoją pozycję, by dyskutować na szczeblu globalnym o problemach związanych z pojawieniem się wirusa SARS-COV2 i możliwych rozwiązaniach niedogodnych sytuacji nim spowodowanych. Przykładem niech będzie konferencja z czerwca 2020 roku, podczas której Abd al-Aziz wzywał do promowania „globalnej kultury pokoju”, która ma przyczynić się do budowania społeczeństw odpornych na różnego rodzaju kryzysy, w tym pandemię. Wspomniał o przekazaniu przez Kuwejt 60 mln dolarów amerykańskich dla Światowej Organizacji Zdrowia. Podczas rozmowy z byłym

⁴⁸ Święto obchodzone corocznie 21 marca, ustanowione przez UNESCO jesienią 1999 roku.

⁴⁹ Słowa Sekretarza Generalnego Fundacji.

⁵⁰ S. as-Sabah, *Mahradzan asz-szi'r...*, s. 10.

prezydentem Portugalii, Jorge Sampaio, Al-Babtajn dyskutował o wpływie pandemii na szkolnictwo wyższe⁵¹. Abdulaziz był również gościem Parlamentu Europejskiego, gdzie występując w towarzystwie przewodniczącego parlamentu kuwejckiego, Marzuka al-Ghanimiego angażował się w polityczne debaty. Tym samym dawał przykład globalnej solidarności w dobie coraz poważniejszych światowych kryzysów.

Przyglądając się współczesnej poezji kuwejckiej, nie należy pomijać kwestii złożoności ludzkiej natury. Językoznawca kognitywny Vyvyan Evans wysuwa tezę o trójstronnej zależności natury ludzkiej – wzajemnym oddziaływaniu i przenikaniu się języka, kultury i umysłu oraz obrazowaniu tych zależności w formowaniu się języka⁵². Nie pozostaje ona bez znaczenia w kontekście niniejszej pracy, bowiem analiza i interpretacja utworów lirycznych odkrywa nie tylko warstwę stylistyczną, ale głębszy wydźwięk symboliczny konkretnych fragmentów. Ukazane zostaną one w oparciu o wskazane metafory pojęciowe w rozumieniu językoznawców kognitywnych – George’a Lakoffa oraz Marka Johnsona⁵³.

Poniżej zaprezentowano fragmenty utworów poetyckich Abd al-Aziza Su’ud al-Babtajna:

Świątynia miłości na piedestale mego serca
Zostanie tam przez lata
Moja historia będzie zapisana
Nieśmiertelnymi literami
Nasz znicz miłości będzie płonął przed ludźmi
I oświecał właściwą drogę niedowiarkom
To światło rozwieje wątpliwości
I poprowadzi prostym szlakiem
To światło jest z mojej duszy
Jest symbolem mej lojalności i ciepła
W czasie, który przytulał nas
I karmił nektarem inspiracji⁵⁴.

Wiersz ten w sposób bezpośredni, a po zastosowaniu metodologii językoznawstwa kognitywnego również pośrednio, kreśli znamieny autoportret współczesnych Kuwejtczyków, protoplastów nomady-

⁵¹ *International Leaders Call for Strengthening Multilateral Responses to the Pandemic*, <https://www.ipinst.org/2020/06/international-leaders-call-for-strengthening-multilateral-responses-to-the-pandemic>, data odczytu 1 października 2020.

⁵² V. Evans, *Conceptual structure in language*, [w:] *The Cognitive Linguistics Reader*, ed. V. Evans, B.K. Bergen, J. Zinken, London 2007, s. 675.

⁵³ G. Lakoff, M. Johnson, *Metafory w naszym życiu*, Warszawa 2010, s. 30.

⁵⁴ K. Panek, *Wybór poezji Abdulaziza Su’ud Al-Babtajna w języku polskim*, Kuwejt 2018, s. 42.

cznych plemion beduińskich. Postęp cywilizacyjny od początku pojmowany był w Kuwejcie przez kolejnych emirów kompleksowo, a jednym z jego filarów jest właśnie kultura, którą Kuwejt stawia – parafrazując przytoczony wiersz – „na piedestale swego serca”. Jak jednak powiedział uczeń Étienne’a Mallarmégo⁵⁵, „wiersze mają taki sens, jaki im się nadaje”⁵⁶. Obrazuje to fragment kolejnego wiersza Al-Babtajna *Godziny szczęścia*, który można interpretować w kontekście osobistych relacji damsko-męskich, ale również w wymiarze międzypaństwowym:

W mych oczach zawsze będzie twój dom
Takim, jakim był przez ostatnie lata
Dzisiaj będę dotrzymywał obietnic
Tak, jak robiłem to składając przysięgę
Za każdym razem, gdy cię wspominam
Tęsknię bardziej
Za każdym razem, gdy cię wspominają
Płonę jak świeca
Przypominam sobie godziny szczęścia
I wtedy nadchodzą gorsze chwile⁵⁷.

Korzystając z teorii metafor pojęciowych G. Lakoffa oraz M. Johnsona, w powyższym fragmencie wyodrębnić można metaforę pojęciową „oczy są zwierciadłem duszy”. W wyrażeniu „takim jakim był przez ostatnie lata” występuje w arabskim oryginale konstrukcja gramatyczna nadająca pojęciu abstrakcyjnego czasu cech fizycznego obiektu (*tūl as-sinīn*). Jest to jednocześnie przykład metafory „czas jest ruchomy”. Odwołując się do wspomnianego wyżej V. Evansa i jego teorii o „złotym trójkącie” oraz przyglądając się jednocześnie metaforze pojęciowej „czas jest ruchomy”, zauważyć można z jednej strony rozumienie podtrzymywania tradycji a z drugiej związków międzypaństwowych, sojuszniczych (kiedyś międzyplemiennych).

Kolejny fragment pochodzi z wiersza Al-Babtajna *Wczorajsze wydarzenie*:

Oddawałem się marzeniu w ciemnościach nocy
Złapany na gorącym uczynku, zatopiony zostałem w jej głębi
Więziłem duszę w piersi
By nie mogła w swych troskach wołać o pomoc
Niekończąca się noc nie dawała mi ukojenia
Moje serce zwalniało rytm⁵⁸.

⁵⁵ Étienne Mallarmé (1842–1898) – francuski poeta, przedstawiciel XIX-wiecznego symbolizmu.

⁵⁶ Cyt. za: H. Friedrich, *Struktura nowoczesnej liryki*, Warszawa, s. 171.

⁵⁷ K. Panek, *Wybór poezji...*, s. 14.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 112.

„Ciemność nocy” przywołuje beduińskie doświadczenia, gdy blask księżyca i ogień palącego się ogniska były jedynymi elementami rozpraszającymi mrok. Po zachodzie słońca, wędrowni beduini często oddawali się twórczej kreacji romantycznych utworów, co – jak widać na przykładzie powyższego fragmentu – zostało mocno zakorzenione w arabskiej duszy. Analizując trzeci wers fragmentu o duszy, należy zwrócić uwagę, co kryje się pod pojęciem duszy w rozumieniu kultury arabskiej⁵⁹. Posługując się aparatem językoznawstwa kognitywnego, wyodrębnić należy tu metaforę „dusza to człowiek” – analogicznie do mocno ukonstytuowanej metafory „twarz to człowiek”. Jak zaobserwować można z analizy przedstawionych na łamach niniejszego artykułu wierszy, beduiński etos (ar. *muruwwa*) jest wciąż żywy, co „zdradzają” stosowane w poezji metafory pojęciowe. To z kolei przekłada się na aktywność instytucji kultury, w tym reprezentanta współczesnej kultury Kuwejtu, Abd al-Aziza Su‘ud al-Babtajna oraz jego Fundacji.

Zakończenie

Niewątpliwy wpływ na politykę kulturalną ma również rewolucja technologiczna i nowe środki masowego przekazu. Łączy się to bezpośrednio z postulatami współczesnej polityki kulturalnej państwa Kuwejtu, które – w dużym uproszczeniu – dąży do modernizacji także twórczości kulturalnej, jednak z zachowaniem tradycyjnych beduińskich wartości⁶⁰. Nowoczesne państwo Kuwejtu postrzega kulturę jako niezbędne narzędzie kreowania społecznej rzeczywistości. Literackie aspiracje, odkrywane przy okazji śledzenia poczynąń prominentnych ludzi nauki i kultury, położyły solidne fundamenty pod terazniejszą polityczną agendę. Uwarunkowania społeczne, polityczne, geograficzne, ekonomiczne oraz religijne złożyły się na odpowiedni klimat w kształtowaniu się ruchu intelektualnego i kulturalnego. Położenie geograficzne Kuwejtu, tworzące z niego tygiel dialektów i zwyczajów, było czynnikiem przyspieszającym pewne procesy cywilizacyjne, w tym kulturalne. Oddech „renesansu kulturowego”, o którym można niewątpliwie mówić po odkryciu ropy, wyczuwalny był na kuwejskich plecach jednak już dużo wcześniej. Ze względu bowiem na profil tego kraju, który zawsze skłaniał się do asymilacji z innymi (nie tylko sąsiednimi) kulturami, można postawić tezę, że odkrywczy duch ambitnego

⁵⁹ Zob. *eadem*, *Wprowadzenie do poezji...*, s. 44.

⁶⁰ A.F. al-Masz'al, *Al-wađh at-tanmija as-sakafija fi-l-Kuwajt*, Kuwejtu 2018, s. 1.

reformatora upersonifikowanego Kuwejt niecierpliwie czekał na swoją kolej. Połączenie narzędzi językoznawstwa kognitywnego w badaniach nad wierszem arabskim z teorią o współlistnieniu i przenikaniu się trzech elementów istoty ludzkiej (złoty trójkąt) może mieć zastosowanie w tworzeniu hipotez na temat szeroko rozumianej dyplomacji, w tym dyplomacji kulturalnej.